

491.82
N241

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XI, св. 5—6.

БЕОГРАД, 1961.

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>Мишар Пешикан</i> : Напомене о новом правопису	133—161
2. <i>М. Сидвановић</i> : Уз напомене о новоме правопису	162—179
3. <i>А. Пецо</i> : Примјена једног правописног правила у нашој штампи	180—193
4. <i>М. Павловић</i> : Корелације и поремећаји у њима	194—195
5. <i>Берислав М. Николић</i> : Једна акценатска алтернација у савременом српскохрватском језику	196—200
6. <i>Језичке йоуке</i>	201—205

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА
БЕОГРАД

Слог: „Научно дело“, Београд, Вука Караџића 5.
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28.

УЗ НАПОМЕНЕ О НОВОМЕ ПРАВОПИСУ

Уредништво Нашег језика је већ раније својим читаоцима ставило на знање да ће објављивати осврте на Правопис српско-хрватскога књижевног језика и доносити критике и стручно-научне оцене тога дела—наравно уколико их од својих сарадника и других појединаца буде добивало. У непосредно претходној свесци овога часописа ми смо објавили један леп прилог ове врсте. А у овом ево доносимо и други, и то знатно опширнији и вишестранији, који се, и насупрот његову скромном наслову, може сматрати правом стручном критиком и оценом новог правописа, бар његова теоријског дела. Исто је тако Уредништво сматрало оправданим и корисним да потписаноме, као члану Правописне комисије и једноме од оних који су дали његову коначну стилизацију, допусти да се још у овоме броју, одмах иза рецензије друга М. Пешикана, осврне на њу.

Пешикан је и на почетку своје рецензије, а нарочито на крају ње, казао доста лепих, па и јаких, речи у похвалу Правописа, али је дао и прилично велик број примедба на поједине његове одредбе с уверењем да ће се оне при новим издањима овога дела узети у обзир и с надом да ће по који од његових предлога за измену датих формулација, па и појединих правописних одредаба, бити прихваћен.

Пешиканове су примедбе већином добро смишљене, а његови су предлози за евентуалне измене решења појединих правописних проблема засновани, и стручњачки су образложени. И сасвим је добро што су они дати, мада се о свима њима, по нашем схватању, не може подједнако судити. Зато баш и сматрамо да ће бити добро још одмах изнети и друкчија схватања, која су и

довела до критикованих одредаба и формулација новогa правописа.

Ваља, пре свега, истаћи да би се појединци, као такви, с Пешиканом лакше могли сложити у мишљењу о појединим питањима него било који члан Правописне комисије, који стално држи на уму принципе што их је Комисија као целина претходно утврдила имајући на уму постављени циљ — уклањање разлика из начина писања код Срба и Хрвата, уколико је тих разлика било, наравно, или бар утирање пута скором ишчезавању и оних неједнакости које су засад још морале бити санкционисане. Рецензент о њима при оцени решења појединачних правописних питања није водио, нити је био обавезан да води рачуна. Ми се пак према њима морамо друкчије односити. А понекад се и иначе с њиме не бисмо могли сложити у третирању правописних проблемâ. Али има, дакако, и случајева у којима Пешиканове замерке сматрамо сасвим оправданим. И у сваком је случају оваква једна, можемо рећи, детаљна критика сасвим добродошла.

Пре свега, напомена друга Пешикана о незадовољеној потреби да се означи шта је управо правописни речник доиста је оправдана. Правописна комисија је замислила и утврдила да он буде оно што сам његов назив говори — азбучни попис речи с неким правописним проблемом у себи, и да све речи у њему уз то и ортоепски буду обрађене. Али ваља признати да при сређивању речника тај принцип није у потпуности спроведен, па се зато многимa намеће ово питање, које је и Пешикан поставио. П. сасвим с правом каже да је за преглед и оцену правописног речника, онако опсежног какав јест, потребно дуже време, па зато изјављује да засад о њему не може говорити. Он ипак чини још и напомену у вези с честим давањем већег броја алтернативних акцената појединих речи и, такође с правом, примећује да је за ревизију акценатске нормe нашега књижевног језика потребно свестрано упознавање акцента свих наших језичких области. Зато је до детаљног проучавања језичке, посебно акценатске, географије српскохрватског језика најбоље било остати на Вук-Даничићевој системи, а само у случајевима где је у области једног или другог главног културног центра нашег у широкој примени друкчији акценат — узети као дублет и њега, онако како је то Правописна комисија и одлучила унапред. Штета је, мислим, што

се при сређивању речника отишло даље од тога и што су понеке речи даване с већим бројем акцента. А једна што скорија Пешиканова, или било чија, овако исцрпна критика и правописног речника биће врло корисна.

Прелазећи на Пешиканову оцену правописних правила, одмах ћемо се с њим сложити да одредба *све* у констатацији учињеној у т. 50. а), где се тврди да су у Правописном речнику побележене *све* речи с гласом *ч*, очевидно није срећно употребљена. Тамо заиста није ни било могуће дати *с в е* такве речи, и место ове одредбе ваљало је узети одредбу *многе*, па казати: *многе њакве речи*, или *в е ћ и број њаквих речи* или штогод слично. А друг П. ће бити у праву и када тврди да су могућни и хипокористични облици: *Иванкица*, *Јованкица* и *Дубравкица*, а не само *Анкица*, поред: *Иванчица*, *Јованчица*, *Дубравчица* и *Анчица*, у којих се хипокористична нијанса мање осећа.

Очевидно би, како П. каже, било оправданије говорити да су сугласнички скупови *ск*, *зг*, и *сх* остали неизмењени испред сугласника *и* услед тенденције да се у циљу чувања значења речи очува непромењена основа него да је то условила тежина изговора сугласника који би се њиховом изменом добили. Пешикану се, по нашем мишљењу, може дати за право и што је ставио приговор на одредбу Правописа (т. 87.т) по којој се називи празника (у зависним падежима) с непромењивим делом *дне* пишу одвојено од променљивог дела: о *Никољу дне* (према *Николдѧн*), јер треба имати на уму да се облик *дне* посебно уопште не употребљава, а цео назив има само један акценат.

Доиста пример: *У шуми се чу глас: Није ово свршењак, ово је њочешњак новог животиња* (т. 124. с), који се даје за уобичајено пропуштање наводника у обележавању тачно наведених туђих мисли — није срећно изабран, јер то ни у ком случају нису познате речи као што су познате пословице типа: *Ко брзо суди, брзо се и каје*, *каже народна њословица*, честе узречице и томе слично.

Није само Пешиканово мишљење да је недовољно оправдано прописивање стављања тачке иза редних бројева. И многи други слично мисле да су врло ретки случајеви у којима би се читалац могао наћи у недоумици да ли без тачке написан број треба читати као основни или као редни. Али већ могућност да некад, макар то и ретко било, до такве недоумице може доћи

ако нема никаквог знака којим би се обележила разлика између ове две врсте бројева оправдава да се једни, за разлику од оних других, увек означавају истим знаком. Осим овога, нама није јасно зашто се П. залаже за стављање тачке и иза римских бројева у писању датума, рецимо, — када се, на једној страни, римски употребљавају само у служби редних бројева, а с друге стране се њихов облик довољно разликује од облика арапских бројева да то одмах пада у очи и када долазе непосредно једни иза других.

П. је у праву када истиче да је поред осталих случајева стављања црте требало навести и њено уобичајено писање између појединих речи неког језика и њихова превода на други језик, као и између било које речи и њеног објашњења на истом језику.

Не би било на одмет да се у Правопису, поред осталих знака, говори и о знацима за одвајање једног стиха од другог, о знацима за степене, проценте, параграфе, затим о тилдама, аколадама и сл., на чему П. инсистира. Ипак су ови знаци, сви осим првог, који се све више пропушта у писању, везани за употребу у посебним струкама и пословима; специјалне су врсте, дакле, и у њихову стављању се, тако рећи, не грешу, па се не би могло сматрати да је велик грех што нису дати у новоме правопису. С истог је гледишта још мање било потребно давати интернационалне ознаке за хемијске елементе, рецимо, које П. такође наводи. Потреба за овим знацима се јавља у још специјалнијој научној, одн. стручној области, и сви они који се баве дотичном облашћу науче те знаке, или их бар имају дате у приручницима одговарајуће струке, где се увек лако могу наћи. А за правопис су само ствари општијег карактера.

Ми сматрамо оправданим и две замерке (од већег броја њих) учињене на правописну терминологију. Пешикан, прво, с разлогом замера што нису у азбучном списку дати сви термини који су у правописном тексту употребљени, и као пример за ово наводи дисимилацију (употребљену у т. 51. в). Што је у терминологији узета реч *разједначавање*, то се лако објашњава тежњом да и термини буду прихватљиви за што шири круг оних који ће се правописом служити. Али је зато сваки, па и овај термин, требало држати на уму, и место речи *дисимилација* употребити *разједначавање* и тамо где је наведени случај промакао. Није очевидно требало ни две врсте сугласника називати именима датим према

различним тачкама посматрања, па једне од њих (експлозивне) именовати само по ономе што акустички представљају, а другима (струјним, односно тесначним) сугласницима дати још и назив добивен према физиолошкој вредности њиховој. Ако, како Пешикан каже, властита имена *Удба* и *Фифа* нису иста по постанку, у томе би случају добро било да је то и у правопису показано, и поред тога што су ове речи потпуно једнаке и по облику номинатива и по промени својој. Добро је и што је П. указао на очевидно коректорску грешку у т. 158. в, где су речи *species* и *facies*, уместо овако, у новосадском издању Правописа написане ћирилицом.

Нама је разумљиво и што појединци, не само аматери већ и стручњаци, сматрају да би се у неким случајевима могле дати и срећније формулације од оних што их налазимо у Правопису. Разумљиво је што то мисли и П. Али у вези с овим се мора истаћи да су мишљења о срећнијим и мање срећним формулацијама, о овој или оној стилизацији — ипак релативна. И на томе се не треба задржавати. Међутим, пред нама стоји обавеза да дамо образложења зашто су решења појединих правописних проблема онаква каква јесу када год нам се оваква питања поставе. Зато се морамо задржати на неким Пешикановим мишљењима у којима се он не слаже с ауторима Правописа. Он, нпр., не може наћи „ваљане разлоге“ зашто америчке *Црнце* треба писати на овај начин, тј. великим првим словом, а америчке *белце* — малим, као што и афричке *црнице* опет треба писати малим словом. Мислим да је у Правопису наглашено да је у првом случају назив, иако добивен по боји коже, постао обележје за националност, што уопште није случај с америчким белцима, а ни са црнцима у Африци, већ ови последњи, како је то данас добро познато, сви имају своја национална имена, или бар племенске називе. И зато оно прво треба писати почетним великим словом, а ово остало, и једно и друго — малим.

Јасно је, дакако, да *Српсџво*, *Арајчад*, *Србадија*, *Влахалук* треба писати великим првим словом. Ово, наравно, ако некоме падне напамет да те речи, које су данас застареле, употреби. Али не треба сметати с ума да у Правопис није могуће све унети. По мишљењу његових састављача ни те речи није требало уносити, управо зато што се оне данас готово никако и не употребљавају. А ако се и јави потреба да се употреби, рецимо, *Арајче*, свакоме

ће бити јасно да се ова реч мора написати као год и *Арајин* или *Арајка*.

О примедбама које П. чини писању географских назива од више речи, после онога што је казано у последњим свескама нашег часописа, мислимо ништа више није потребно говорити. Напомену друга П. у вези с писањем заменице *Ви* у облику с почетним великим словом када се ова односи на једно лице не бисмо могли прихватити, нити примити предлог за проширење истог начина писања и на заменицу *џи*. Доста је јасно истакнуто да се у личном обраћању појединац из поштовања ословљава са *Ви*, али се велико слово не узима само као знак тога поштовања, већ више да се њиме тако означи једно а не већи број лица. И управо због тога ову заменицу не треба писати почетним великим словом када се односи на више лица, макар колико ми та лица поштовали.

П. је и за дублете *намијешџаџи* — *намјешџаџи* и *замјејраџи* — *замјераџи*, тј. за допуштања и првих облика, поред других, зато што му је познато да се они употребљавају у једном делу Црне Горе. Позната је и нама и знатно шира њихова употреба, али она није толико широка да би допуштала њихову равноправност с облицима у којима имамо једносложну вредност *џ*. Он ће вероватно бити у праву кад каже да није шира ни употреба *џријезир* и *џријезез*, која се допушта поред употребе тих речи у облику *џрезир* и *џрезез*, али је ово ипак нешто друкчији случај, друкчији је, наиме, по томе што су *џријезир* и *џријезез* већ били у књижевној употреби и прописивани као исправни.

Ја лично бих се могао сложити с мишљењем да је ради упрошћавања као једину вредност кратког *џ* иза *р* требало узети *е* (некада сам био за право напоредне употребе *рје* и *ре* у извесним случајевима), за шта П. пледира позивајући се при том на чланак П. Сладојевића у Нашем језику (IX н.с. стр. 302—304), који лепо образлаже такав захтев. Али ми имамо ијекавских говора, и то ијекавских говора који су у најужој основици књижевног језика, у којима се иза *р* употребљава *-је*, а имамо и подугу књижевну традицију, још од Вука Караџића, и с њим заједно, за употребу *рје* у одређеним случајевима. Тој се традицији у књижевној ијекавштини на обема странама до данас остало верно. И мислимо да је у Правопису нађено добро решење да се *рје* не може упо-

требљавати само када дође иза неког сугласника, сем ако овај није на завршетку каквог префикса.

Може се, одиста, допустити да правило које није сасвим одређено, као што је у Правопису случај са одредбом о писању *ј* између *ea* на крају речи, не даје много (на једној страни имамо *идеја* и *шрахеја*, а на другој: *куџеа* и *дефилеа*). Али ипак није неко-рисно што је указано на ту двоструку могућност. Ако ништа друго, ова одредба предупредује прављење грешке и упућује писца на тражење приручника у коме ће проверити како ваља писати. Што тамо нису дати примери као што су: *бејаги*, *бејадер*, *бејаз*, *бејаниле*, због чега П. чини замерку, мислим да је добро што правопис није оптерећен речима које се, тако рећи, и не употребљавају у данашњем језику. А нека је, рецимо, образовање типа *вошћаница* и старије од образовања *дашчица*, то за правопис нема никаквог значаја. Могло би се евентуално говорити о нешто срећнијој формулацији, ако је, наиме, тачна П. констатација о аналошком обнављању групе *шч* у речи *дашчица*, која ипак не мора бити несумњива.

Не знамо зашто би се морало тврдити да ће *кошчица* бити дем. од *косѝ* а не баш од *кос(ѝ)ка*. Што *кос(ѝ)ке* немају неки наши говори, то никако не може бити доказ да *ч* у *кошчица* није добивено фонетским него аналошким путем. И по чему би опет обрнуто *Иванчић* морало бити добивено фонетски: од *Иванко* или *Иванка*, као што мисли П., а не аналогичом, према другим случајевима, од именице *Иван*.

Облици *ѝвешћем*, *сѝшћем*, *ѝришћем* нису уско дијалекатски, како мисли П., него имају ширу употребу код писаца западних центара, зато су они и допуштени правописом као исправни — дакако поред облика *ѝвешкам*, *сѝшкам* и *ѝришкам*.

Мислим да није тако нејасно, како се Пешикану чини, на које се присвојне придеве мисли када се говори о промени задње-непчаних сугласника *к*, *г* и *х*. Па свакако о промени придева који се завршавају на *-ин*, као што су *мајчин* и *девојчин*. То се бар јасно види управо из ова два примера који су на означеном месту наведени. А узвичници иза *јабуков*, *ручни*, *ножни*, који су тамо дати у системи: номинатив именице — њен датив — од ње изведен придев — деминутив, треба да скрену пажњу да то нису придеви онога типа каква су прва два.

Ми не можемо прихватити Пешиканово гледиште у вези с тачком 72. а, у којој је у Правопису дат придев *конавоски*, и настојања друга П. да оспори оправданост давања књижевног ранга овако „усамљеним случајевима уско дијалекатског карактера“, и када стоје у вези и са етницима. Идентификовању ове, свакако, гласовне промене у једној изведеници са такође гласовним променама у придевима *никшиџки* према *Никшић*, *ћеклиџки* према *Ђеклићи*, *микулиџки* према *Микулићи*, по нашем мишљењу, овде нема места, јер нигде није речено да се придеви сами за себе, макар им у основи био и назив места, употребљавају у облику који имају у месту од чијег су назива изведени. Сасвим је други случај када се у самом називу места или у имену етника јавља таква гласовна промена. Она овде, дакако, мора бити допуштена и у придеву који се односи на те речи: према *Ѕилић* — *ѕилићски*, према *Ориовац* — *ориовачки*, према *Пришћевац* — *пришћевски*, па и према *Конавока* — *конавоски*. Овај последњи придев се, управо, ослања на етник *Конавока*, макар да је изведен од некадашње основе именице *Конавли*. И у њега је појава *о* место *л* условљена истим положајем којим и у етника *Конавока*.

Ми не верујемо да П. има много једномишљеника када за књижевни језик тражи право да и у овим случајевима „ускодијалекатска образовања може прилагођавати својим законитостима“.

Макар да се артикулационо поље сугласника *ч* и *џ*, *ж* и *ш*, нарочито прва два од њих, одавна сузило углавном на област алвеола, ми се ипак не можемо сложити с другом П. да је у Правопису требало избећи термин предњонепчаних сугласника, којим се они и до данас означавају у граматичкој литератури уопште. Тај термин овде за нас нема, као за П., само традиционалну и историјску, него унеколико бар, и актуелну вредност, јер њихово артикулационо поље се, мање или више — код прва два мање, а код друга два нешто више — протеже и на алвеолима суседну област предњег непца. Термин *алвеоларни сугласници*, који би им више одговарао, не би се овде за њих могао употребити зато што се он у потпуности односи на друге сугласнике, на *н* и *л*, рецимо, чије се артикулационо поље ограничава искључиво на алвеоле.

Као случајеве у којима у писму треба оставити сугласнике *џ* и *д* у одређеном међусугласничком положају из којег се иначе

губе доиста долазе и Пешиканови примери: *асѝма*, *чисѝка* (уколико се ово може сматрати нашом речју), *ресѝлови*, *двобраздни*, *одмаздни*. Али не треба губити из вида да се нигде не иде за исцрпним давањем примера уз правила, јер то није ни могуће. Било би добро само да их се што више да у правописном речнику. Осим тога, међу ове не треба убрајати реч *косѝни* (у значењу: *који се ѝмче косѝни*), јер се употребљава само *кошѝани* (а не ни *косни* ни *косѝни*), а поготову не *косѝка*, када је у употреби скоро искључиво *коска*.

С Пешиканом се никако не можемо сложити у мишљењу да *Аусѝро-Угарска* није полусложеница већ права сложеница. То је заправо школски пример полусложенице; њом је означен — додуше један појам, али појам у коме су делови јасно разграничени. У Хабсбуршкој се монархији тачно знало шта је Аустрија а шта Мађарска, наравно после стварања двојне монархије, за коју је и направљен назив *Аусѝро-Угарска*, који је у нашем језику типична полусложеница. Што П. овај назив упоређује с називом *Чехословачка*, могло би још изгледати да је у праву, пошто се данас зна и шта је посебно *Словачка*, па би се можда могло рећи да је у Чехословачкој оно остало Чешка. Али је Чехословачка и данас ипак јединствена држава с целом заједничком владом и за Чешку и за Словачку. А осим тога назив *Чехословачка* је постао у време прве Републике после првог светског рата, када је она била посве јединствена, и када ни у једној области државног живота те земље није могло бити никаквог одређеног разграничења. Поређењу пак назива *Аусѝро-Угарска* и *Чехословачка* са *Велика Бриѝанија* и *Нови Зеланд*, још уз тврдњу да су и то јединствени појмови — поготову нема места, јер су једно (ово друго) атрибутске синтагме у којима делови чувају чак и посебна значења, а поготово чувају своје посебне облике и акценте, што све скупа никако не допушта стварање сложене речи. Случај с полусложеницом *Аусѝро-Угарска* и сложеницом *Чехословачка* је сасвим друкчији јер су оне по односу саставних делова напоредног карактера.

Не знамо зашто би било потребно стављати цртицу између титуле и имена и у номинативу у случајевима типа: *Хаѝи Ђера*, *ефенди Миѝа* и сл., што би по П. било оправдано зато што се она ставља у осталим падежима. Овај знак, међутим, тамо има своју

морфолошку функцију, замењује наставке за поједине падеже, док у номинативу нема потребе за означавање такве функције, па би њено писање у овоме облику било сасвим излишно. Исто тако ми, насупротив рецензенту, сматрамо да титуле које долазе иза имена треба везивати на један начин када су стварне, а на други начин када се дају из поштовања или се употребљавају у иронији. У првом случају, када се, наиме, каже *Хусеин-бег* (у облику с титулом иза имена, оне се и у номинативу с њим везују цртицом), реч *бег* се често и посебно наглашава, што захтева стављање цртице између титуле и имена њеног носиоца. У он омедругога случају пак, кад неко више није *бег*, нестварна титула је знатно чвршће везана за име и срасла с њим, увек с њим чини једну акценатску целину, као у *Ибрахимбег* (мислим овде на личност из приче Св. Ђоровића *Ибрахимбегов ћошак*), права је, дакле, сложеница (реч *бег* у њој и нема правог значења, па се зато и пише заједно с личним именом).

Понеки пут би се рекло као да рецензент налази недостатке у Правопису и тамо где их, бар се нама тако чини, нема. Он, рецимо, замера што се констатује да су бројеви који означавају стотине (2—9) састављени од по две речи од којих свака има свој потпун облик и посебан акценат *двѐ сѝдѝшине*, *ѝри сѝдѝшине*, *чѝѝри сѝдѝшине* . . . и што се затим каже да се ти бројеви често употребљавају и као сложенице: *двѝсѝа*, *ѝрисѝа*, *чѝѝрисѝа*. Друг П. каже да се ту првим облицима неоправдано даје преимућство. А они то преимућство очевидно и имају (не једино бројеви 200 и 300).

Срећнија му је примедба на стилизацију тачке 94. b, у којој се говори да се одрична речца *не* пише одвојено од глаголског трпног придева једино кад се овај употребљава у придевској служби. У тој тачки Правописа истина ништа није нетачно казано, али је и по нашем схватању она могла сасвим отпасти пошто се трпни придев у глаголској служби и не употребљава с речцом *не* непосредно испред ње. А свакако је недостатак правописних правила што у њима није нешто речено и о писању предлога у вези с пуним облицима прилога за место тамо где је реч о начину писања ових речи с прилозима за време; што, рецимо, није истакнуто да се, насупротив случајевима где се ти прилози јављају у непотпуном облику, као у примерима: *доведе*, *донде*, *одаведе*, *ода-*

шле, *оданде* — предлог пише одвојено од прилога за место када се његов облик чува неизмењен: *до шу*, *до тамо*, *до онамо*, *до близу*, *до недалеко*. Али то није учињено што се друкчије ништа није ни могло претпоставити.

Сложеност проблема разграничавања прилошких сложеница од прилошких израза коју П. констатује нико не може порицати. Услед те сложености и могло се десити да се пропусти по нешто што је ваљало означити или унесе штогод сувишно. Ипак, ми друкчије од Пешикана гледамо, нарочито на сложенице које су то постале од прилошких израза услед губљења или све ређе употребе именичког дела њихова у служби ван везе с предлогом са којим дају сложен прилог. Он за своје гледиште, које је супротно од онога што је дато у правописним правилима, наводи примере употребе тих делова као посебних речи код појединих писаца, нарочито нешто старијих, које је (примере, мислимо), како сам каже, нашао у лексичкој грађи Института за српско-хрватски језик. Па ипак се може рећи да је таква употреба за данашње наше језичко осећање, које је овде пресудно, сасвим необична. Необичне су, хтели смо рећи, као посебне речи: *и одмеј*, *и искај*, *и њочек*, *и њреклој*, *и њрескок*, *и њрејшек*, *и њречац*, *и њејоврај*, *и недоглед*, *и кошњац*, *и ушњрб*. Као сложене пак с одређеним предлозима у прилоге: *наодмеј*, *наискај*, *најочек*, *најреклој*, *најрескок*, *најрејшек*, *најречац*, *унејоврај*, *унедоглед*, *укошњац*, *наушњрб* — и врло су честе и обичне. Зато ово више и нису прилошки изрази већ прилози, па их зато и треба писати овако, као по једну реч. За неке случајеве заједничког писања предлога и именице на које се не би могло применити горње правило, за сложене прилоге: *ујушро*, нпр., *увече*, *зачас*, *одока*, *најамеј*, *бесџрага*, *додуше*, *догодине*, *смесиша* и сл., с којима иду и примери: *наруку*, *сруке*, *углас*, које П. наводи као спорне случајеве, — у Правопису је дато јасно објашњење да их не треба писати друкчије зато што их сви, тако рећи, осећају као сложенице, па се одавна и пишу само као такве.

Ми не видимо разлога зашто би, како мисли П., *брже-боље* и *мање-више* требало писати као праве сложенице, тј. без цртице, када се схвата као оправдана одредба по којој се прилози *кад-тад*, *овде-онде* и сл. пишу с цртицом, јер међу њима, очевидно, нема никакве разлике. Између осталог сваки део у њима има и посебан

акцентат. Њихов изговор с једним акцентом, на који П. указује, одвећ је редак.

Биће тачна примедба друга П. да последњи члан у набрајању када су сви они везани везником и није у јачој вези с непосредно претходним него остали чланови у таквим низовима. А ипак ми, супротно Пешикану, сматрамо да је досадашња пракса неписања зареза испред тога члана с правом узета у обзир и санкционисана новим правописом, јер не треба сметати с ума да реченица или низ о коме је сада реч опада према крају. И у разговору је осетно мањи размак (наравно не у случајевима наглашавања тога члана, када се зарез испред њега пише по правилу) између њега и осталих чланова, па га то, ако не ништа друго, јаче везује за претходне чланове. Још мање се можемо сложити с Пешикановим мишљењем да управо место енклитике непосредно иза модалних речи и израза не искључује оправданост стављања зареза иза њих. Оно што чини једну акценатску целину јамачно се не може растављати никаквим знаком интерпункције, сем у извесним случајевима цртицом, тамо где она и није знак растављања, већ управо знак спајања. И одређено, ми не осећамо, као П., једнако тесну везу између прилога-партикуле *најзад* и онога што долази непосредно за њим у примерима: *Најзад су завршили* и *Најзад, завршавају*. У првome случају зарез уопште не би могао доћи иза речи *најзад* и непосредно наредне енклитике. У другоме пак примеру зарез треба писати или не писати зависно од тога да ли је *најзад* узето као партикула или као прилог. У првome случају зарез наиме треба ставити, а у другоме му ту нема места.

Занимљиво је што П., на једној страни, сматра да је прописивањем употребе појединих знакова интерпункције требало ограничити употребу граматички непотпуних реченица, а, с друге стране, у давању правила за стављање зареза види механизовање употребе тога знака, и за ово наводи као пример одвајање партикуле *уосталом* у реченици *Тако њоремећен и болесџан човек, уосталом, и не живи дуго*, у којој је партикула *уосталом* стављена илмеђу зареза зато што непосредно није везана ни за који део реченице, већ је у њу унесена као нешто посебно или накнадно додато. Одиста је у овоме примеру реч *уосталом* требало одвојити зарезом. И то не само по нашем мишљењу, него и по мишљењу писца из кога смо ову реченицу узели. А ми смо, не само у овоме случају

него скоро редовно, примере на којима смо показивали употребу знака интерпункције узимали из одабраних писаца, који су се истински користили слободом и у писању, између осталог и слободном интерпункцијом.

Пешикан не налази оправдања да се у слободној интерпункцији вокатив одваја зарезом када се нађе уз императив, јер му се чини да је он овде везан с глаголом и да ту „добија у великој мери службу с у б ј е к т а“. По нашем мишљењу ниуколико више него када стоји, рецимо, уз други који глаголски облик. У примеру *Полећи, њесмо*, у коме, према Пешиканову схватању, вокатив не би требало одвајати од глагола, веза ништа није тешња између њих него када би било речено *Полећећеш, њесмо*, нити је у првом случају облик вокатива и по чему више субјекат него у другом, боље рећи ни у првом случају вокатив, колико ни у другом, није субјекат, него опет само облик за обраћање пажње субјекту на оно што му се наређује, односно приписује.

Ако бисмо и могли примити да ни за наше језичко осећање немамо инверзију у сложеним реченицама: *Ако хоћеш, дођи и Чим га видиш, дај му њо*, и на основу тога постављати питање да ли је доиста реченична инверзија оно што се досад њоме сматрало, — ипак ни у томе случају веза између управне и зависне реченице није иста када управна долази иза зависне као и када је управна прва по реду. Ако ни по чему другоме, по интонацији, која није безначајан елемент реченице, веза је у овоме последњем случају упадљиво тешња. То се несумњиво осећа, и то оправдава неједнак поступак у стављању зареза између двеју реченица зависног односа када је њихов ред различан. И зато за нас у Пешикановим примерима сложених реченица са зависном реченицом на првоме месту, и у другим сличним случајевима, досадашње писање зареза између њих ниуколико не противуречи принципу слободне интерпункције.

Не дајући томе ранг неке одвећ крупне замерке, П. се пита зашто Правописом није допуштено примере реченица у набрајању одвајати и тачком само, него се у таквим случајевима прописују тачка и црта. И поред тога што је он у праву да се ту у речницама, нпр., *пише* и само тачка или још тачније да се обично *пише тачка*, — то ипак не би био срећан знак за одвајање реченица у набрајању као примера, јер не треба заборавити да тачка долази и између

двеју или више реченица које често заједно чине поједине примере. У реченицама на крају сваког примера долази и извор одакле је пример узет, и тиме су управо, а не само тачком примери јасно одвојени један од другог. Између примера реченица у набрајању се пише и тачка и зарез, и она ту, уз претпоставку да нема и другог знака, много више одговара него тачка, јер велико слово којим почиње сваки пример јасно показује где је граница између њих.

Друг П. говори о некакве две варијанте црте, за које каже да Правописом нису предвиђене, али су, додаје он, у тексту слагачи спровели велику разлику међу њима. Из онога што говори о те две варијанте овога знака, изгледа нам да мисли на црту и цртицу. А оне се, дакако, јасно разликују, не само по облику него и по функцијама, и о њима се у Правопису, наравно, говори о свакој посебно, и то о црти у њеним функцијама и као знака интерпункције и као правописног знака, а о цртици само у функцијама правописног знака.

Замерка друга Пешикана на то што у Правопису, у глави о скраћеницама, нису дати и принципи скраћивања, не може се примити као оправдана. Ти су принципи у Правопису, ако и укратко, јасно изложени. А што има свакаког начина скраћивања, и што сви они нису обухваћени правописним правилима, томе се не може доскочити, и то не треба ни једног језичког пуристу да забрињава, јер у језику трајно остаје само оно што одговара његовој природи, а о томе је, што се начина скраћивања тиче, сасвим довољно казано у Правопису. Што П. указује на пример *Тргодрвџа* и сличних „бисера“, — они се одржавају у пракси зато што то, строго узев, и нису скраћенице него сложене речи, које постају по законима стварања сложеница. А то исто *Тргодрво*, макар колико нам се не допадало, — није у супротности са тим законима.

Приговори Пешиканови о двојаком скраћивању које је правописом допуштено, такође, мислимо нису оправдани, јер не знам зашто би било боље прописати као скраћеницу за годину, само *г.* а не и *год.*, или само *исј.*, а не и *исјор.* итд. када је уобичајено и једно и друго.

Формално П. има право што приговара зашто у Правопису није истакнуто да има случајева када се не скраћује реч само

испред самогласника већ и испред сугласника, за шта даје примере *грч.* (за *грчки*), *шур.* (за *шурски*). Али, зар би когод могао доћи на идеју да ове две речи скрати само одбацивањем последњег самогласника?

Што П. мисли да је требало означити и више других случајева у којима се скраћивање врши, ми опет сматрамо да није сасвим у праву, јер очевидно све не може бити предвиђено. Ми мислимо да је и ту довољно било дати принципе и најкарактеристичније, односно најсложеније језички допуштене случајеве. А то је, чини нам се, учињено.

Ако ствар посматрамо искључиво кроз призму граматичке норме, онда, доиста, како П. каже, можемо говорити о односу придева *Аугијев* према именици *Аугиј*, одн. *Аугије*, од чије је основе и изведен, а не више и према *Аугија*, у каквом се облику код нас ова именица употребљава. С ове тачке гледишта и облици зависних падежа *Клије* — *Клији* . . . , *Ераије* — *Ераји* . . . , *Сайфе* — *Сайфи* . . . односе се само на облике номинатива *Клија*, *Ераија*, *Сайфа*, а њихови облици номинатива на *-о*: *Клио*, *Ераио*, *Сайфо* и у зависним падежима би се употребљавали у непромењеном облику, како то опет П. наглашава. Међутим, лингвистички гледано: формулацијама које су у вези с ова два случаја дата у Правопису не могу се чинити оправдани приговори, јер у нашем језику одиста имамо придев *Аугијев* и према *Аугија*, а према зависним падежима сад наведених властитих именица с облицима промене именица ж. рода на *-а*, имамо номинативе и у облику на *-о*: *Ераио*, *Клијо*, *Сайфо*, поред знатно ређих чак: *Ераија*, *Клија*, *Сайфа*. У вези са овим ми указујемо на познату појаву суплетивизма у језику, и одређено: у овим случајевима многи неће да знају за употребу именице *Аугија* са завршетком именица м. рода, док је придев опет много распрострањенији с наставком на *-ев*. Од именица о којима овде говоримо облик номинатива је свакако чешћи у облику на *-о*. А у томе се облику не јављају у служби зависних падежа, већ свагда у одговарајућим облицима именица ж. р. на *-а*.

Облик властитих имена из класичних језика типа *Ксеркес*, којима П. даје преимућство над правописом допуштеним облицима на *о* (*Ксерксо*, *Сексио*) тешко да би могао бити прихваћен због нагомиланости истоветних сугласника и сугласничких група. А

што је много важније, они се врло често употребљавају са завршетком на *o*, па се зато, поред облика са сугласничком групом на крају (*Ксеркс*, *Сексџ*), с таквим завршетком и препоручују новим правописом.

Формулација која се односи на облик властите именице *Меценатџ* и заједничке *мецена* могла је, можда, бити нешто срећнија. Али П. неће бити у праву када, полазећи од њихова облика номинатива у латинском језику, изједначује облике именица *Леонида* (лат. *Leonidas — Leonid-ae*) и *Меценатџ* (лат. *Maecenas, Maecenat-is*). Ова два властита имена у латинском, како се види, имају различну промену. Прво — промену *a*-деклинације, а друго консонантску промену, тј. промену с нешто измењеном основом и наставком ген. синг. на *-is*. И зато је, као и већина именица такве промене, у наш језик примљена у облику основе, као *Меценатџ*. Употребљава се она, додуше, код нас и у облику без сугласника *џ* на крају. Али је Правописна комисија, полазећи од целе системе а и од честе употребе, препоручила први њен облик. Као заједничка именица према властитој, употребљава се, како је добро познато, увек без сугласника *џ* на крају — и једно и друго, дакле, онако како је у Правопису речено.

Ми се, а и не једино ми, слажемо с другом П. да је за саму употребу латинице штета што је Правописом прописано да се властита имена из живих несловенских језика у делима одређене врсте морају писати у изворном облику. У неким нашим областима где је латиница била у претежној употреби, њоме су се та имена писала фонетски, а поготову тамо где се поред ћирилице, као обичније, употребљава и латиница, скоро је искључиво фонетски начин писања примењиван у обема азбукама једнако. Ова се новина (мислим изворно писање) тамо тешко прихвата, и многи који су се већ скоро сасвим били определили за латиницу само због тога сада радије пишу ћирилицом. Али ми не мислимо да је при фонетском транскрибовању властитих имена непотребно било захтевати да се та имена, када се први пут помену, у научним делима дају и у облику како се пишу изворно. Онај ко у таквим делима и у уџбеницима за средње и више школе мора да спомене неко властито име очевидно је дужан да читаоцу омогући прибављање и других, ширих или друкчијих, података о носиоцу дотичног имена, а то ће постићи тек када га да у облику који оно

има у томе језику. Потреба да се макар и један (први) пут да изговор неког страног властитог имена написаног азбуком коју многи и многи читаоци и не познају, нити уопште сви могу познати све азбуке којима су написана властита имена која се спомињу и морају спомињати у делима одређене врсте — сасвим је несумњива. То, такође, не треба доказивати.

Поводом овога проблема се многи питају нарочито зашто правопис не обавезује и на примену искључиво фонетског начина писања дела и публикација за широку народну употребу. А још више је оних који, као и Пешикан, сматрају да је требало оставити потпуну слободу писцима у избору примене фонетског, односно изворног начина писања властитих имена, без обзира на то којом од двеју наших азбука пишу — када већ није могло бити прихваћено јединствено решење, што би у свакоме случају било најсрећније.

Пешиканово мишљење да се домаћи падежни наставак, и наставак за извођење придева, одваја цртицом од основног дела туђих властитих имена, када се ова пишу изворно *Diderot-om* и *Diderot-ov*, *Giocond-om* и *Giocond-in* не би могао бити прихваћен, јер су у питању јединствени облици, који се зато морају давати и у једноставном и јединственом облику, исто онако као када се та имена пишу фонетски: *Diderotom* и *Diderotov*, *Giocondom* и *Giocondin*, као год и *Дидероом* и *Дидероов*, *Ђокондом* и *Ђокондин*. А нема никакве контрадикције у правилу о писању француских властитих имена с муклим *e* на крају, за која се у Правопису каже да у нашем језику место тога *e* добивају *a*, а у осталом се делу пишу или изворно (*Toulousa*) или фонетски (*Tuluza*).

Не знамо зашто према *Фејка* и *Пејка* П. конструирше облике руских имена одмила: *Косјка* и *Насјка* (од *Костя* и *Настя*), за која и сам признаје да су немогућа.

Верујем да није велик број оних који би се сложили с П. мишљењем да би руским женским именима типа *Насјасја Филијовна* боље одговарала именичка промена од придевске, да би, тј., боље било говорити и писати *Насјасји Филијовни* него *Насјасји Филијовној*.

Не само недовољно оправдано него је и прилично смело Пешиканово схватање да би пољско тврдо *л* (*ł*) требало транскрибовати са *в*, односно са *у*, а обично *л* са *љ*, и писати: *Гвос* (или

евент. *Гуос*) *људу* (Głos ludu), *Трибуна* *људу* (Tribuna ludu), *Људ* *Словјањски* (Lud Slowiański) итд. Макар да је пољско *l* билабијалн ом *и* глас и, допуштамо, чак ближи у изговору каквом билабијалн ом *и* него гласу *л*, сама чињеница што се увек код нас транскрибовало са *л* била би довољна да се и даље транскрибује тим гласом, па и без обзира на мешање два принципа транскрибовања, које, узгред да кажемо, при преношењу словенских властитих имена на наш језик немамо само у овоме него и у још неким случајевим а (указујемо овде на изговор и писање руских властитих имена *Москва* уместо *Масква*, *Појџемкин* уместо *Појјомкин*). А за пољско *l* се и не може рећи да је, као што мисли П., ближе српскохрватском *љ* него гласу *л*, па је зато, и с чисто фонетске тачке гледишта, оправданије његово транскрибовање словом *л*.

Друг П. се задржавао на још понеким питањима новог правописа наглашавајући да би, можда, нешто друкчија њихова решења била оправданија од оних која су у Правопису дата. Али се ми на њима нећемо задржавати јер се Пешиканова мишљења о њима у битности не разликују, или се врло мало разликују од оних којима чини приговоре. Уколико би и с других страна на њих било приговора, ми ћемо се другом приликом и на њих осврнути.

М. Сивановић